

1116.

Na osnovu člana 18 stav 3 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja („Službeni list CG“, br. 14/08 i 47/15), Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, donijelo je

PRAVILNIK O BLIŽIM USLOVIMA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA TOKOM KLANJA*

Predmet

Član 1

Ovim pravilnikom propisuju se bliži uslovi za zaštitu životinja za proizvodnju pri klanju, način i sredstva za omamljivanje i usmrćivanje životinja i osposobljavanje lica za premještanje, smještaj i brigu o životinjama u klanici, sputavanje, omamljivanje i klanje ili usmrćivanje životinja (u daljem tekstu: osposobljeno lice).

Primjena

Član 2

Ovaj pravilnik ne primjenjuje se kod usmrćivanja životinja:

- 1) tokom naučnih oglada koji se vrše pod nadzorom nadležnog organa;
- 2) pri lovu ili sportsko-rekreativnom ribolovu;
- 3) pri kulturnim ili sportskim događajima;
- 4) klanjem van klanice, za sopstvenu upotrebu na domaćinstvu živine i lagomorfa.

Značenje izraza

Član 3

Izrazi upotrijebljeni u ovom pravilniku imaju sljedeća značenja:

- 1) **povezani postupci** su premještanje, smještaj i briga o životinjama u klanici, sputavanje i omamljivanje životinja koji se vrše na mjestu na kojem se životinje usmrćuju;
- 2) **životinja** je bilo koji kičmenjak osim gmizavaca i vodozemaca;
- 3) **usmrćivanje iz nužde** je usmrćivanje životinja koje su povrijeđene ili bolesne uslijed čega trpe teške bolove ili pate, a ne postoji mogućnost da im se bol ili patnja otklone;
- 4) **smještaj životinja u depo** je držanje životinja u boksovima, oborima, torovima, natkrivenim prostorima ili poljima povezanim sa postupcima u objektima za klanje ili koji su dio objekata za klanje;
- 5) **kulturni ili sportski događaji** su događaji koji su najvećim dijelom povezani sa davno uspostavljenim kulturnim običajima i sportskim aktivnostima, uključujući trke i druge oblike takmičenja, u kojima nema proizvodnje mesa ili drugih proizvoda životinjskog porijekla;
- 6) **standardni operativni postupak** obuhvata pisana uputstva kojima se obezbjeđuje ujednačenost izvođenja određene funkcije ili postizanje određenog standarda;
- 7) **klanica** je objekat za klanje životinja u skladu sa posebnim propisom;
- 8) **subjekat poslovanju** je pravno ili fizičko lice koje obavlja djelatnost usmrćivanja životinja ili bilo koji povezani postupak u skladu sa ovim pravilnikom;
- 9) **krznašice** su sisari koji se gaje radi proizvodnje krzna (kuna zlatica, tvor, lisica, rakun, nutria i činčila);

- 10) **depopulacija** je postupak usmrćivanja životinja radi zaštite javnog zdravlja, zdravlja životinja, dobrobiti životinja ili zaštite životne sredine;
- 11) **živina** je uzgajana živina, uključujući ptice koje nijesu domaće ptice, ali koje se uzgajaju kao domaće životinje osim bezgrebenki;
- 12) **sputavanje** je primjena bilo kojeg postupka na životinjama radi ograničavanja njenih pokreta kako bi se olakšalo efikasno omamljivanje ili usmrćivanje pod uslovom da se životinja poštedi bola, straha ili uznemiravanja;
- 13) **razaranje** je maceracija tkiva centralnog nervnog sistema i kičmene moždine izduženim ravnim instrumentom koji se uvodi u čeonu šupljinu.

Uslovi za životinje prije usmrćivanja

Član 4

- (1) Tokom usmrćivanja ili sprovođenja povezanih postupaka životinje treba poštedjeti svakog nepotrebnog bola, nelagodnosti ili patnje.
- (2) Subjekat poslovanja treba da preduzme mjere kojima se obezbjeđuje da se životinje prilikom dolaska u klanicu drže čistim i u primjerenim temperaturnim uslovima, zaštićene od pada, klizanja i povrjeđivanja.
- (3) Životinje prilikom dolaska u klanicu treba da se drže u objektima za privremeni smještaj prije klanja, koji ispunjavaju uslove utvrđene Prilogom 1, koji je sastavni dio ovog pravilnika.

Metode omamljivanja

Član 5

- (1) Omamljivanjem se životinje dovode u stanje gubitka svijesti.
- (2) Omamljivanje životinja prije usmrćivanja vrši se u skladu sa Prilogom 2, koji je sastavni dio ovog pravilnika.
- (3) Životinje se usmrćuju samo nakon omamljivanja, a gubitak svijesti i osjetljivosti treba da se održi do smrti životinje.
- (4) Nakon primjene postupaka iz Priloga 2 ovog pravilnika, koji ne izazivaju trenutnu smrt životinje (u daljem tekstu: obično omamljivanje), sprovode se postupci koji obezbjeđuju smrt, kao što su iskrvarivanje, usmrćivanje električnom strujom ili produženim uskraćivanjem kiseonika, što je prije moguće.
- (5) U slučaju kada se životinje podvrgavaju klanju u skladu sa religijskim obredom ne primjenjuju se zahtjevi iz stava 2 ovog člana pod uslovom da se klanje vrši u klanici.

Provjera omamljivanja

Član 6

- (1) Osposobljeno lice vrši provjeru da li životinje pokazuju bilo kakve znake svijesti ili osjetljivosti nakon završetka omamljivanja do smrti.
- (2) Kada se provjerama iz stava 1 ovog člana utvrdi da životinja nije omamljena na odgovarajući način osposobljeno lice odmah preduzima odgovarajuće mjere u skladu sa standardnim operativnim postupcima.
- (3) Za provjere iz stava 1 ovog člana mogu se koristiti vodiči dobre prakse.
- (4) U slučaju obrednog klanja, kada se životinje usmrćuju bez prethodnog omamljivanja, osposobljeno lice redovno provjerava pokazuju li životinje bilo kakve

znake svijesti ili osjetljivosti prije oslobađanja iz opreme za sputavanje i znake života prije dalje obrade (skidanje kože ili šurenje).

Standardni operativni postupci

Član 7

- (1) Subjekt poslovanja treba da uspostavi standardne operative postupke za usmrćivanje životinja i povezane postupake.
- (2) Standardni operativni postupci pri omamljivanju životinja uspostavljaju se na osnovu preporuka proizvođača opreme za omamljivanje i primjenom metoda omamljivanja u skladu sa Prilogom 2 ovog pravilnika.

Oprema za sputavanje i omamljivanje

Član 8

- (1) Subjekt poslovanja, treba da obezbijedi: da se sva oprema za sputavanje i omamljivanje održava i provjerava u skladu sa uputstvom proizvođača, da provjeru vrši za to osposobljeno lice o čemu vodi evidenciju i rezervnu opremu za omamljivanje.
- (2) Rezervna oprema primjenjuje se u slučaju neuspješnog djelovanja opreme za omamljivanje iz stava 1 ovog člana i može biti različita od opreme koja se prvo primijenila.
- (3) Životinje se stavljaju u opremu za sputavanje, uključujući i opremu za sputavanje glave, sve dok osposobljeno lice koje vrši omamljivanje ili iskrvarenje nije spremno da izvrši omamljivanje ili iskrvarenje životinje što je prije moguće.
- (4) Uputstvo iz stava 1 ovog člana treba da sadrži:
 - 1) vrstu, kategoriju, količinu i/ili težinu životinja za koje se oprema koristi;
 - 2) preporučene parametre koji odgovaraju različitim okolnostima;
 - 3) postupke za provjeru efikasnosti opreme za omamljivanje;
 - 4) preporuke za održavanje i kalibraciju opreme, kada je to potrebno.

Rukovanje životinjama i njihovo sputavanje u klanicama

Član 9

- (1) Životinje koje se usmrćuju bez prethodnog omamljivanja pojedinačno se sputavaju, a preživari se sputavaju mehanički.
- (2) Oprema za sputavanje goveda okretanjem u obrnuti položaj ili bilo koji neprirodni položaj ne koristi se za sputavanje goveda, osim u slučaju klanja životinja iz člana 5 stav 4 ovog pravilnika, pod uslovom da oprema za sputavanje ima i uređaj za sputavanje bočnog i vertikalnog kretanja glave i da se može prilagoditi veličini životinje.
- (3) Za sputavanje životinja ne treba da se primjenjuju sljedeći načini sputavanja:
 - a) vješanje ili podizanje životinja koje su svjesne;
 - b) mehaničko stezanje ili povezivanje nogu životinja,
 - c) presijecanje kičmene moždine upotrebom šiljatog predmeta ili bodeža,
 - d) upotreba električne struje za imobilizaciju koja ne omamljuje ni usmrćuje životinju pod kontrolisanim uslovima, a naročito svaka vrsta električne energije koja ne prolazi kroz mozak.
- (4) Odredbe stava 3 tač. a) i b) ovog člana ne primjenjuju se na sputavanje živine.

Klanje životinja za sopstvenu upotrebu i snabdijevanje malim količinama mesa

Član 10

- (1) Prilikom klanja životinja van klanice, osim živine i lagomorfa, svinja, ovaca i koza, koje vrši držalac životinje za sopstvenu upotrebu na domaćinstvu primjenjuje se član 4 stav 1 i član 9 stav 3 ovog pravilnika.
- (2) Prilikom klanja živine i lagomorfa na domaćinstvu radi direktnog snabdijevanja malim količinama mesa krajnjeg potrošača ili maloprodajnih objekata na lokalnom tržištu koji snabdijevaju krajnjeg potrošača, primjenjuje se član 4 stav 1 ovog pravilnika.

Program obuke

Član 11

Osposobljena lica obučavaju se na osnovu programa obuke koji obuhvata sljedeće:

- 1) rukovanje i postupanje sa životinjama prije sputavanja;
- 2) sputavanje životinja radi omamljivanja ili usmrćivanja;
- 3) omamljivanje životinja;
- 4) procjena efikasnosti omamljivanja;
- 5) kačenje živih životinja na primjerenu opremu ili dizanje živih životinja;
- 6) iskrvarenje živih životinja.

Stupanje na snagu

Član 12

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

Broj: 323-30/15-3

Podgorica, 22. septembra 2015. godine

Ministar,
prof. dr **Petar Ivanović**, s.r.

*U ovaj pravilnik prenesena je Regulativa Savjeta (EZ) broj 1099/2009 od 24. septembra 2009. godine o zaštiti životinja tokom usmrćivanja/Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing.

Uslovi za objekte za privremeni smještaj životinja prije klanja

1. Objekti za privremeni smještaj životinja prije klanja

Objekti za privremeni smještaj životinja prije klanja treba da:

- a) imaju sistem za ventilaciju koji je izgrađen i koji se održava na način kojim se obezbijedi dobrobit životinja, uzimajući u obzir očekivane vremenske uslove na tom području;
- b) imaju alarm i pomoćne objekte u slučaju hitnih situacija i mogućih kvarova, ako se primjenjuju mehanički načini ventilacije;
- c) su izgrađeni na način da je rizik od povređivanja životinja i pojava iznenadne buke sveden na najmanju moguću mjeru;
- d) su izgrađeni na način kojim se olakšava pregled i inspekcija, sa obezbijeđenim odgovarajućim fiksnim ili prenosnim osvjetljenjem kako bi se omogućili pregledi životinja u bilo koje vrijeme.

2. Objekti za privremeni smještaj životinja prije klanja koje nijesu isporučene u kavezima

2.1. Obori, prolazi i ograde treba da su izgrađeni na način kojim je obezbijeđeno:

- a) slobodno kretanje životinjama u pravcu koje je karakteristično njihovom uobičajenom ponašanju i bez skretanja pažnje;
- b) ovcima i kozama kretanje jedne za drugom, osim kod ograda koje vode do opreme za sputavanje.

2.2. Rampe i mostovi, treba da imaju zaštitu sa bočnih strana koja sprječava padanje životinja.

2.3. Sistem za pojenje životinja, treba da obezbijedi životinjama pristup čistoj vodi bez ograničavanja u kretanjima i nepotrebnog ozljeđivanja

2.4. Obor za čekanje treba da ima ravne podove i čvrste zaštite sa strane, a između obora za čekanje i ograde koja vodi do mjesta omamljivanja treba da se postavi na način koji će spriječiti to spoticanje i sudaranje životinja.

2.5. Podovi se izrađuju na način da se u što većoj mjeri smanji rizik od klizanja, pada ili povrede nogu.

2.6. U slučaju da klanice imaju otvorene prostore za privremeni smještaj životinja prije klanja, bez nadstrešnice, životinje treba zaštititi životinja od nepovoljnih vremenskih uslova, a ukoliko se ne može pružiti zaštita, takvi prostori ne mogu da se koriste tokom nepovoljnih vremenskih uslova.

2.7. U slučaju nepostojanja prirodnog izvora vode, potrebno je obezbijediti mjesto za pojenje životinja.

3. Oprema i prostori za sputavanje životinja

3.1. Oprema i prostori za sputavanje životinja treba da se održavaju na način da obezbijede:

- a) optimalnu primjenu metoda omamljivanja ili usmrćivanja;
- b) sprječavanje povreda i nagnječenje životinja;
- c) smanjivanje otpora i cike životinja pri sputavanju;
- d) brzo sputavanje životinja.

3.2. Za goveda se koriste stojnice pneumatski Šermerov pištolj sa penetrirajućim klinom koji je povezan sa uređajem koji sprječava i bočno i vertikalno pomeranje glave životinje.

4. Oprema za električno omamljivanje (osim opreme za omamljivanje u vodenoj kupki)

- 4.1. Oprema za električno omamljivanje postavlja se sa uređajem koji prikazuje i bilježi pojedinosti o ključnim električnim parametrima za svaku omamljenu životinju, postavlja se tako da je jasno vidljiva i daje jasan, vidljiv i čujan signal upozorenja kada trajanje izlaganja padne ispod potrebnog nivoa, a zapisi se čuvaju najmanje godinu dana.
- 4.2. Automatska oprema za električno omamljivanje povezana sa uređajem za sputavanje treba da isporučuje konstantnu jačinu struju.

5. Oprema za omamljivanje u vodenoj kupki

- 5.1. Linija sa opremom za sputavanje životinja vješanjem, treba da bude oblikovana i smještena tako da ptice koje na njima vise nemaju nikakvih prepreka i da se ometanje životinja svede na najmanju moguću mjeru.
- 5.2. Linija sa opremom za sputavanje životinja vješanjem treba da bude oblikovana tako da ptice koje su u svjesnom stanju ne vise na njima duže od jednog minuta, a patke, guske i čurke koje su u svjesnom stanju ne smiju da vise duže od dva minuta.
- 5.3. Čitava dužina linije sa opremom za sputavanje životinja vješanjem do tačke ulaska u kotao za šurenje, treba da bude lako dostupna u slučaju da se životinje uklanjaju sa linije za klanje.
- 5.4. Veličina i oblik metalnih držača treba da odgovara veličini nogu živine koja se kolje, tako da se obezbijedi kontakt sa električnom strujom bez prouzrokovanja bola.
- 5.5. Oprema za omamljivanje u vodenoj kupki, treba da bude opremljena električno izolovanom ulaznom rampom i oblikovana i održavana tako da sprječava prelivanje vode na ulazu.
- 5.6. Vodena kupka, treba da bude oblikovana tako da se nivo uranjanja živine može lako prilagoditi.
- 5.7. Elektrode u vodenoj kupki se protežu čitavom dužinom vodene kupke, a vodena kupka, treba da je oblikovana i održavana tako da su metalni držači prilikom prolaska kroz vodu u trajnom dodiru sa uzemljenom prečkom sa kojom se dodiruje.
- 5.8. Sistem koji je u dodiru sa grudnim košem živine, treba da bude izgrađen od tačke sputavanja do ulaska živine u vodenu kupku kako bi se živina umirila.
- 5.9. Pristup opremi za omamljivanje u vodenoj kupki, treba da je dostupan kako bi se omogućilo iskrvarenje živine koja je omamljena i koja je ostala u vodenoj kupki zbog kvara ili zastoja u liniji.
- 5.10. Oprema za omamljivanje u vodenoj kupki treba da je povezana sa uređajem koji prikazuje i bilježi pojedinosti o ključnim korišćenim električnim parametrima, a ti zapisi se čuvaju najmanje godinu dana.

6.

7. Oprema za omamljivanje svinja i živine gasom

- 7.1. Oprema za omamljivanje gasom, uključujući pokretne trake I treba da je oblikovana i izgrađena kako bi se:
 - a) optimizirala primjena metode omamljivanja gasom;
 - b) spriječile povrede ili nagnječenja životinja;
 - c) na najmanju moguću mjeru sveli naprezanje i glasanje životinja prilikom sputavanja.
- 7.2. Oprema za omamljivanje gasom, treba da je takva da može trajno mjeriti, prikazivati i bilježiti koncentraciju gasa i vrijeme izlaganja, i da daje jasno vidljiv i čujan znak upozorenja ukoliko koncentracija gasa padne ispod zahtijevanog nivoa.
- 7.3. Oprema za omamljivanje gasom, treba da je oblikovana tako da su, čak i pri najvećoj dozvoljenoj gustini, životinje mogu da legnu na način da ne liježu jedna preko druge.

8. Postupanje sa životinjama na klanici

- 8.1. Životinje se po dolasku istovaraju što je prije moguće i kolju bez nepotrebnog odgađanja.
- 8.2. Sisari, osim kunića i zečeva, koji se po dolasku ne odvođe direktno na mjesto klanja smještaju su u depo.
- 8.3. Životinje koje nijesu zaklane u roku od 12 sati nakon dolaska treba da se nahranne i nakon toga im se daje umjerena količina hrane u odgovarajućim vremenskim razmacima, a u tim slučajevima životinjama se obezbjeđuje odgovarajuća količina stelje ili iste vrste materijala koji garantuje nivo udobnosti odgovarajućoj vrsti i broju smještenih životinja, obezbjeđuje oticanje ili odgovarajuće upijanje mokraće i fecesa.
- 8.4. Kavezi u kojima se životinje prevoze treba da budu čisti, njima treba pažljivo da se rukuje, posebno ako imaju perforirano ili savitljivo dno i ne treba da se bacaju, ispuštaju i prevrću, a utovaraju se i istovaraju horizontalno i mehanički, kada je to moguće.
- 8.5. Prema mogućnosti životinje se istovaraju pojedinačno.
- 8.6. Kada se kavezi stavljaju jedan na drugi, preduzimaju se potrebne mjere predostrožnosti kako bi se:
 - a) ograničilo padanje mokraće i fecesa na životinje koje su smještene ispod;
 - b) obezbijedila stabilnost kontejnera;
 - c) obezbijedilo nesmetano provjetranje.
- 8.7. Životinje koje još sisaju, životinje u laktaciji, ženke koje su tokom putovanja rodile ili životinje dopremljene u kontejnerima imaju prednost pri klanju u odnosu na druge životinje, a u slučaju kada to nije moguće, preduzimaju se mjere da se životinje oslobode od patnje, posebno:
 - a) mužom životinja u laktaciji u vremenskim razmacima od najviše 12 sati;
 - b) obezbjeđivanjem odgovarajućih uslova za mladunce na sisi i dobrobit novorođene životinje u slučaju da je ženka donijela mladunče;
 - c) obezbjeđivanjem vode za životinje rođene u kavezima.
- 8.8. Sisari, osim kunića i zečeva, koji se nakon dolaska i istovara ne odvođe direktno na mjesto klanja treba da se obezbijedi dovoljno vode za piće dostupne u svako doba putem odgovarajuće opreme.
- 8.9. Pri rukovanju životinjama nije dozvoljeno:
 - a) udarati životinje;
 - b) primjenjivati pritisak na neko posebno osjetljivo mjesto na tijelu životinje koji izaziva nepotrebnu bol i patnju;
 - c) podizati ili povlačiti životinje za glavu, uši, rogove, noge, rep ili krzno ili rukovati na način koji izaziva nepotrebnu bol i patnju;
 - d) koristiti zašiljene štapove ili druge šiljate predmete;
 - e) uvrćati ili otkidati repove životinjama ili im dodirivati oči.
- 8.10. Sprave koje prouzrokuju električne šokove po pravilu treba izbjegavati, a mogu se koristiti samo za odrasla goveda i odrasle svinje koje odbijaju da se pokrenu i samo kada ispred njih ima dovoljno prostora da se pomaknu, a šokovi ne smiju da trajau duže od jedne sekunde i mogu da se primjenjuju u odgovarajućim razmacima, samo na mišićima zadnjeg dijela tijela i ne primjenjuju se ponovo ako životinja na njih ne reaguje.
- 8.11. Životinje ne treba vezivati za rogove ili nosne prstene, a noge ne treba vezivati zajedno, a u slučaju kada je neophodno vezati životinje užad, konopi ili druga sredstva za vezivanje treba da su:

- a) dovoljno jaki da se ne pokidaju;
 - b) dovoljno dugački da životinjama omoguće da legnu, jedu i piju, po potrebi;
 - c) tako oblikovani da eliminišu bilo kakvu opasnost od gušenja ili povrede i da se životinja iz njih može brzo osloboditi.
- 8.12. Životinje koje ne mogu da hodaju ne treba da su vuku na mjesto klanja, već ih treba usmrtniti tamo gdje leže
- 8.13. Svaka životinja treba da ima dovoljno prostora da može ustati, leći i, osim za goveda koja se drži pojedinačno, da se može okrenuti.
- 8.14. Životinje koje se drže u privremenom smještaju prije klanja na način da su bezbjedne i da im se spriječi bijeg i zaštita od grabljivaca.
- 8.15. Djelovi za izolaciju životinja koje zahtijevaju posebnu brigu, treba da su pripremljeni i spremni za neposrednu upotrebu svakog radnog dana klanice prije dolaska bilo koje životinje.
- 8.16. Zdravstveno i opšte stanje životinja u privremenom smještaju prije klanja redovno se pregleda.

9. Iskrvarenje životinja

- 9.1. U slučaju običnog omamljivanja ili klanja dvije karotidne arterije ili žile iz kojih one izlaze, treba da budu sistemski prerezane, a električna stimulacija se izvodi samo kada je potvrđeno nesvjesno stanje životinje, a dalji postupci obrade kože ili šurenje sprovode se tek nakon provjere odsutnosti znakova života životinje.
- 9.2. Živinu ne treba klati automatskim rezačem vratova osim kada se može potvrditi da su ti rezači efikasno prerezali obje krvne žile.

METODE OMAMLJIVANJA životinja prije usmrćivanja

DIO A

Tabela 1

Mehaničke metode

Br.	Naziv	Opis	Uslovi upotrebe	Ključni parametri	Posebni zahtjevi za određene metode
1.	Pištolf za omamljivanje sa penetrirajućim klinom	Značajno i nepovratno oštećenje mozga izazvano šokom i prodorom klina pištolja za omamljivanje Obično omamljivanje.	Sve vrste životinja. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Mjesto primjene i smjer pucnja. Prikladana brzina, izlazna dužina i promjer klina pištolja usklađena sa veličinom i vrstom životinje. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja.	
2.	Pištolf za omamljivanje sa nepenetrirajućim klinom	Značajno oštećenje mozga izazvano šokom prilikom primjene pištolja za omamljivanje sa nepenetrirajućim klinom. Obično omamljivanje.	Preživari, živina, kunići i zečevi. Samo prilikom klanja preživara. Klanje, depopulacija i ostale situacije vezano za živina, kuniće i zečeve.	Mjesto primjene i smjer pucnja. Pogodna brzina, promjer i oblik klina pištolja u skladu sa veličinom i vrstom životinje. Jačina upotrijebljenog naboja. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja.	Tačka 1
3.	Vatreno oružje sa slobodnim projektilom	Značajno i nepovratno oštećenje mozga izazvano šokom i prodorom jednog ili više projektila.	Sve vrste životinja. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Mjesto primjene projektila. Snaga i kalibar naboja. Vrsta projektila.	
4.	Maceracija	Trenutno drobljenje čitave životinje.	Pilići do 72 sata starosti i zameci u jajetu. Sve situacije osim klanja.	Najveća veličina serije koja se uvodi u takav postupak. Udaljenost između oštrica i brzina rotacije.	Tačka 2
5.	Dislokacija vrata	Ručno ili mehaničko istezanje i okretanje vrata što izaziva moždanu ishemiju.	Živina do 5 kg žive vage. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Nije primjenljivo.	Tačka 3
6.	Perkusivni udarac u glavu	Čvrst i precizan udarac u glavu koji izaziva značajno oštećenje mozga.	Prasad, jagnjad, jarad, kunići, zečevi, krznari i živina do 5 kg žive vage. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Snaga i mjesto primjene udarca.	Tačka 3

Metode koje uključuju primjenu električne struje

Tabela 2

Br.	Naziv	Opis	Uslovi upotrebe	Ključni parametri	Posebni zahtjevi iz Dijela B ovog Priloga
1.	Omamljivanje električnom strujom (samo glava)	Izlaganje mozga struji koja dovodi do opšteg epileptičnog stanja na elektroencefalogramu (EEG). Obično omamljivanje.	Sve vrste životinja. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Najmanja jačina struje (A ili mA). Najmanji napon (V). Maksimalna frekvencija (Hz). Minimalno vrijeme izlaganja. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja. Učestalost kalibracije opreme. Sprječavanje električnog šoka prije omamljivanja. Mjesto primjene i kontaktna površina elektroda.	Tačka 4
2.	Omamljivanje električnom strujom (glava-tijelo)	Izlaganje tijela električnoj struji koja istovremeno dovodi do opšteg epileptičnog stanja na EEG-u i fibrilacije ili zaustavljanje rada srca. Obično omamljivanje u slučaju klanja.	Sve vrste životinja. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Najmanja jačina struje (A ili mA). Najmanji napon (V). Maksimalna frekvencija (Hz). Minimalno vrijeme izlaganja. Učestalost kalibracije opreme. Poboljšanje toka struje. Sprječavanje električnog šoka prije omamljivanja. Mjesto primjene i kontaktna površina elektroda. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja u slučaju običnog omamljivanja.	Tačka 5

3.	Električna vodena kupka	Izlaganje čitavog tijela električnoj struji koja dovodi do opšteg epileptičnog stanja na EEG-u i moguće fibrilacije ili zaustavljanja rada srca. Obično omamljivanje, osim u slučajevima kada je frekvencija jednaka ili manja od 50 Hz.	Živina. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Najmanja jačina struje (A ili mA). Najmanji napon (V). Najviša frekvencija (Hz). Učestalost kalibracije opreme. Sprječavanje električnog šoka prije omamljivanja. Umanjivanje bola prilikom sputavanja životinje. Poboljšanje toka struje. Najduže trajanje sputavanja prije uvođenja životinje u vodenu kupku. Najkraće vrijeme izlaganja za svaku životinju. Uranjanje živine sve do osnovice krila. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja, za frekvencije preko 50 Hz.	Tačka 6
----	-------------------------	---	---	--	---------

Metode koje uključuju primjenu gasova

Tabela 3

Br.	Naziv	Opis	Uslovi upotrebe	Ključni parametri	Posebni zahtjevi iz Dijela B ovog Priloga
1.	Ugljen dioksid pri visokim koncentracijama	Direktno ili postupno izlaganje svjesnih životinja mješavini gasovima koja sadrži više od 40 % ugljen dioksida. Metoda se može koristiti u jamama, tunelima, kontejnerima ili zgradama koje su prethodno zapečaćene. Obično omamljivanje prilikom klanja svinja.	Svinje, kunice, činčile, živina, osim pataka i gusaka. Klanje samo za svinje. Ostale situacije osim klanja za živinu, kunice, činčile, svinje.	Koncentracija ugljen dioksida. Trajanje izlaganja. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja, u slučaju običnog omamljivanja. Engleski provjeriti Kvalitet gasa. Temperatura gasa.	Tačka 7 Tačka 8
2.	Ugljen dioksid u dvije faze	Uzastopno izlaganje svjesnih životinja mješavini gasovima koja sadrži više od 40 % ugljen dioksida nakon čega se ponavlja, kada su životinje izgubile svijest, sa višom koncentracijom ugljen dioksida.	Živina. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Koncentracija ugljen dioksida. Trajanje izlaganja. Kvalitet gasa. Temperatura gasa.	
3.	Ugljen dioksid u smjesi sa drugim inertnim gasovima	Direktno ili postupno izlaganje svjesnih životinja mješavini gasova koja sadrži više od 40 % ugljen dioksida u smjesi sa drugim inertnim gasovima što vodi anoksiji. Metoda se može koristiti u jamama, vrećama, tunelima, kontejnerima ili zgradama koje su prethodno zapečaćene. Obično omamljivanje svinja ako je trajanje izlaganja ugljen dioksidu koncentracije od najmanje 30 % kraće od 7 minuta. Obično omamljivanje živine ako je ukupno trajanje izlaganja ugljen dioksidu koncentracije od najmanje 30 % kraće od 3 minuta.	Svinje i živina. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Koncentracija ugljen dioksida. Trajanje izlaganja. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja, u slučaju običnog omamljivanja. Kvalitet gasa. Temperatura gasa. Koncentracija kiseonika.	Tačka 8
4.	Inertni gasovi	Direktno ili postupno izlaganje svjesnih životinja mješavini inertnih gasova poput argona ili azota što vodi anoksiji. Metoda se može koristiti u jamama, vrećama, tunelima, kontejnerima ili zgradama koje su prethodno zapečaćene. Obično omamljivanje pri klanju svinja.	Svinje i živina. Klanje, depopulacija i ostale situacije.	Koncentracija kiseonika. Trajanje izlaganja. Kvalitet gasa. Najduže vrijeme od omamljivanja do klanja/ usmrćivanja, u slučaju običnog omamljivanja. Temperatura gasa.	Tačka 8

		Obično omamljivanje živine ako je trajanje izlaganja anoksiji kraće od 3 minuta.			
5.	Ugljen monoksid (čisti izvor)	Izlaganje svjesnih životinja mješavini gasova koja sadrži više od 4 % ugljen monoksida.	Krznashiće, živina i prasad. Ostale situacije osim klanja.	Kvalitet gasa. Koncentracija ugljen monoksida. Trajanje izlaganja. Temperatura gasa.	Tačke 9.1., 9.2., i 9.3.
6.	Ugljen monoksid u smjesi sa drugim gasovima	Izlaganje svjesnih životinja mješavini gasova koja sadrži više od 1 % ugljen monoksida u smjesi sa drugim toksičnim gasovima.	Krznashiće, živina i prasad. Ostale situacije osim klanja.	Koncentracija ugljen monoksida. Trajanje izlaganja. Temperatura gasa. Filtracija gasa koji dolazi iz uređaja.	Tačka 9

Ostale metode

Tabela 4

Br.	Naziv	Opis	Uslovi upotrebe	Ključni parametri	Posebni zahtjevi
1.	Aplikacija sredstva za usmrćivanje injekcionim putem	Gubitak svijesti i osjetljivosti nakon čega slijedi nepovratna smrt izazvana sredstvom za usmrćivanje apliciranim injekcionim putem.	Sve vrste životinja. Ostale situacije osim klanja.	Vrsta injekcije. Upotreba odo-brenih proizvoda.	

DIO B

POSEBNI ZAHTRAJEVI ZA ODREĐENE METODE

1. Pištolj za omamljivanje sa nepenetrirajućim klinom

Prilikom upotrebe pištolja za omamljivanje sa nepenetrirajućim klinom treba obratiti posebnu pažnju radi izbjegavanja preloma (fracture) lobanje.

Ova metoda se koristi samo za omamljivanje preživara težine do 10 kg žive vage.

2. Maceracija

Ovom metodom nastaje trenutna maceracija koja izaziva trenutnu smrt životinje.

Uređaj za maceraciju sadrži mehanički pokretne smrtonosne oštrice ili produžene polistirenske izdanke koji se okreću velikom brzinom.

Kapacitet uređaja je dovoljan za trenutno usmrćenje svih životinja, čak i ako se upotrebljava za usmrćivanje velikog broja životinja ovom metodom.

3. Dislokacija vrata i mehanički (perkusiivni) udarac u glavu

Ova metoda se ne koristi kao rutinska metoda, već samo ukoliko za omamljivanje nijesu dostupne druge metode i ne koristi se u klanicama, osim kao pomoćna metoda za omamljivanje.

Jedno lice, ručnom dislokacijom vrata ili mehaničkim (perkusiivnim) udarcem u glavu, može da usmrti najviše sedamdeset životinja na dan.

Ručna dislokacija vrata se koristi samo za omamljivanje životinja težine do 3 kg žive vage.

4. Omamljivanje električnom strujom (samo glava)

4.1. Prilikom omamljivanja električnom strujom, elektrode treba da obuhvate mozak životinje i prilagođavaju su veličini glave životinje.

4.2. Omamljivanje električnom strujom samo za glavu treba da se sprovodi u skladu sa najmanjim jačinama struje navedenim u Tabeli 1 ovog dijela priloga.

Tabela 1- Najmanja jačina struje za omamljivanja električnom strujom samo na glavi

Kategorija životinja	Goveda stara 6 mjeseci ili starija	Goveda mlađa od 6 mjeseci	Ovce i koze	Svinje	Kokoške	Ćurke
Najmanja jačina struje	1,28 A	1,25 A	1,00 A	1,30 A	240 mA	400 mA

5. Omamljivanja električnom strujom (glava-tijelo)

5.1. Ovce, koze, svinje

Najmanja jačina električne struje za omamljivanje (glava-tijelo) je 1 Amper za ovce i koze i 1,30 ampera za svinje.

5.2. Lisice

Elektrode se stavljaju u usta i rektum sa najmanjom jačinom struje od 0,3 Ampera i najmanjom jačinom od 110 Volti u trajanju od najmanje tri sekunde.

5.3. Činčile

Elektrode se stavljaju na uvo i rep sa najmanjom jačinom struje od 0,57 Ampera u trajanju od najmanje 60 sekundi.

6. Električna vodena kupka za živinu

6.1. Živina se ne sputava ukoliko je premala za omamljivanje električnom strujom u vodenoj kupki ili ukoliko bi sputavanje povećalo bol kojem su životinje izložene (kod vidljivo povrijeđenih životinja) i usmrćuju se alternativnim metodama.

6.2. Uređaji za sputavanje treba da budu mokri prije sputavanja živine i izlaganja električnoj struji, a živina treba da bude obješena za obje noge.

6.3. Za živinu iz Tabele 2 ovog Dijela, omamljivanje električnom strujom u vodenoj kupki treba da se sprovede u skladu sa najmanjom jačinom struje datoj u tabeli 2, a živina se toj jačini struje izlaže u trajanju od najmanje četiri sekunde.

Tabela 2 - Zahtjevi za opremu za omamljivanje vodenom kupkom u pogledu struje (prosječne vrijednosti po životinji)

Frekvencija (Hz)	Kokoška	Ćurka	Patke i guske	Prepelice
< 200 Hz	100 mA	250 mA	130 mA	45 mA
Od 200 do 400 Hz	150 mA	400 mA	Nije dopušteno	Nije dopušteno
Od 400 do 1500 Hz	200 mA	400 mA	Nije dopušteno	Nije dopušteno

7. Ugljen dioksid pri visokim koncentracijama

U slučaju svinja, kuna i činčila koristi se najmanja koncentracija od 80 % ugljen dioksida.

8. Ugljen dioksid, upotreba inertnih gasova ili kombinacije mješavine tih gasova

Gasovi ne smiju ući u prostoriju ili mjesto na kojem se životinje omamljuju ili usmrćuju tako da uzrokuju opekotine ili uznemiravanje životinja smrzavanjem ili zbog nedostatka vlage.

9. Ugljen monoksid (čisti izvor ili u smjesi sa drugim gasovima)

9.1. Životinje se moraju stalno posmatrati.

9.2. Životinje se uvode jedna po jedna i mora se obezbjediti da prije ulaska sljedeće životinje prethodna bude u nesvjesnom stanju ili mrtva.

9.3. Životinje u komori ostaju do usmrćenja.

9.4. Gas koji proizvodi uređaj koji je posebno prilagođen radi usmrćivanja životinja može da se koristi pod uslovom da je osposobljeno lice prethodno provjerilo da je gas:

(a) dovoljno ohlađen;

(b) dovoljno filtriran;

(c) slobodan od bilo kakvih iritirajućih komponenti ili gasova.

Uređaj se provjerava svake godine prije početka usmrćivanja životinja.

9.5. Životinje se ne stavljau u komoru dok se ne postigne najmanja koncentracija ugljen monoksida.